

**ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ
ΣΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ
(ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ)**

**Υπό Αρχιμ. Παύλου Παπαλεξίου
Συνοδικού Γραμματέως**

Ἡ ἀνάγκη νά ἐνισχυθεῖ ὁ Θρησκευτικός Τουρισμός γιά νά καταδείξει τά Χριστιανικά Προσκυνήματα μέ τά ὁποῖα εἶναι διάσπαρτη ἢ εὐλογημένη χώρα μας, ὅπως δέ ἰδιαιτέρως καί ἐξαιρετικῶς τά ἐν Ἑλλάδι Βήματα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου τοῦ καί Ἰδρυτοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὁδήγησε στήν θεσμοθέτηση ὁμάδος ἐργασίας, ἐξαμελοῦς, διορισμένης ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου Ἀναπτύξεως καί τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὄργανισμοῦ Τουρισμοῦ (Ἀπόφαση, ὁ Πρόεδρος τοῦ Ε.Ο.Τ. ἀριθμ. Πρωτ. 500189/14.3.2002), ἥτοι συγκρότησις ὁμάδας Ἐργασίας μέ τήν ἐπωνυμία «Τά Βήματα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου». Τά μέλη τῆς ὡς ἄνω ὁμάδος εἶναι :

1. Αρχιμ. Παῦλος Παπαλεξίου, Συνοδικός Γραμματεὺς.
2. κ. Δημήτριος Φουρλεμάδης, Ὑπεύθυνος τοῦ Διορθοδόξου Κέντρου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
3. κ. Χριστίνα Γαβριήλ, Προϊσταμένη τοῦ Τομέως Ἀναπτύξεως Νέων Μορφῶν Τουρισμοῦ Ε.Ο.Τ.
4. κ. Ζηνοβία Λαμπρίδου, Τμ. Ἀναπτύξεως Νέων Μορφῶν Τουρισμοῦ Ε.Ο.Τ.
5. κ. Εὐαγγελία Διαμαντίδου, Τοπογράφος, Τμ. Τεχνικῶν Ὑπηρεσιῶν.
6. κ. Ἑλένη Κοσσυβάκη, Ἀρχιτέκτων, Τμ. Τεχνικῶν Ὑπηρεσιῶν.

Ἔργο τῆς ὁμάδος ἐργασίας εἶναι :

- «ἡ συγκέντρωση στοιχείων γιά τήν διαδρομή ὅπως πραγματοποιεῖται μέχρι σήμερα καί προσφέρεται στήν ἀγορά».

- «ἡ ἀξιολόγηση αὐτῶν τῶν στοιχείων μαζί μέ ὅσα θά προκύψουν ἀπό ἔρευνα τῆς ὁμάδος στοὺς προτεινομένους σταθμούς τῆς πορείας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀπό τοὺς Φιλίππους ὡς τήν Ἀθήνα - Κόρινθο».

- «ὁ σχεδιασμός περιορισμένου προγράμματος μικρῶν ἔργων (ἐξωραϊσμός τῶν σημείων ὅπου στάθηκε καί ὁμίλησε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, διερεύνηση τῶν προσπελάσεων τῶν τουριστῶν μέ πούλμαν, σύνδεση μέ ἀναγκαῖες ὑφιστάμενες ἐγκαταστάσεις ἀναψυχῆς καί ὑγιεινῆς, σήμανση), σέ συνδυασμό μέ "χάραξη" τῆς διαδρομῆς μέ συμπληρωματικά στοιχεῖα διαδικτυώσεως μέ ἄλλους χώρους πολιτιστικοῦ - οἰκολογικοῦ ἐνδιαφέροντος».

«ἡ σύνταξη προϋπολογισμοῦ γιά τό ἀνωτέρω πρόγραμμα ἔργων».

- «ἡ συγκέντρωση ὕλικου γιά τήν ἔκδοσιν πληροφοριακοῦ φυλλαδίου ἢ καί DVD ἀπό τήν ἀρμοδία Διεύθυνσιν Διαφημῆσεως».

- «ἡ συγκρότηση προτάσεως πρὸς τήν Διοίκηση γιά τήν ὑπαγωγή τῆς θρησκευτικῆς πολιτιστικῆς διαδρομῆς στό μέτρο 5,2 τοῦ ΕΠΑΝ».

Ἡ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπή ἀκολούθησε ἕως σήμερον τά περισσότερα «Βήματα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου», πρὸς διερεύνηση καί ἐξακρίβωση τῶν στοιχείων, τά ὁποῖα προσφέρονται καί ἱκανοποιοῦν τοὺς ἐπισκέπτες - προσκυνητές, εἴτε αὐτοὶ προέρχονται ἀπό τό ἐξωτερικό, εἴτε ἀπό τήν ἡμεδαπή, μέ διάθεση καί προοπτική βελτιώσεως τῶν Ἱερῶν Βημάτων, μέ χρηματοδότηση τοῦ Δημοσίου (Ὑπουργεῖον Ἀναπτύξεως - Ἑλληνικός Ὄργανισμός Τουρισμοῦ).

Ἡ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπή, ἀφοῦ ὀλοκλήρωσε τίς ἐπιτόπιες ἐπισκέψεις, παρέθεσε τίς κάτωθι ἀπόψεις πρὸς τὸν Πρόεδρο τοῦ Ε.Ο.Τ. κ. Ἰωάννην Πατέλη :

1. «Βαπτιστήριον τῆς Ἁγίας Λυδίας», Φίλιπποι, Καβάλα.

Τὸ Βαπτιστήριον τῆς Ἁγίας Λυδίας βρίσκεται στὰ ὄρια τῆς ζώνης προστασίας τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Χώρου τῶν Φιλίππων. Ἡ ὁμάδα προτείνει τίς ἀκόλουθες ἐπεμβάσεις γιὰ τὴν ἀνάδειξη τοῦ πρώτου καὶ τόσο σημαντικοῦ γιὰ τὸν ἑλληνικὸ χῶρο σταθμοῦ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψη καὶ τὴν πρόταση - μελέτη διαμορφώσεως τοῦ περιβάλλοντος χώρου τοῦ Ἱεροῦ τῆς Ἁγίας Λυδίας, ἡ ὁποία ἔχει ἤδη ἐκπονηθεῖ καὶ ἐτέθη ὑπ' ὄψη τῆς ὁμάδος :

1. Διαμόρφωση - πλακόστρωση τῶν διαδρόμων πρόσβασης ἀπὸ τὴν πύλη πρὸς τὸ Ναὸ - Βαπτιστήριον καὶ τὸν ἀρχαιολογικὸ χῶρον.
2. Διαμόρφωση τοῦ προαυλίου χώρου τοῦ Ναοῦ καὶ ἐνοποίησή του μὲ τὸ Βαπτιστήριον.
3. Ανακαίνιση ἀναψυκτηρίου, χώρων ὑγιεινῆς καὶ πιθανὴ διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου τῆς πύλης εἰσόδου.
4. Δημιουργία περιμετρικῶν πέτρινων τοιχίσκων τοῦ προαυλίου χώρου τοῦ Ναοῦ.
5. Δενδροφύτευση γιὰ ὀριοθέτηση τοῦ Συνεδριακοῦ Κέντρου ἀπὸ τὸν ὑπόλοιπο Ἀρχαιολογικὸ καὶ Ὀθησκευτικὸ χῶρον.
6. Ἐγκατάσταση φωτισμοῦ πρὸς ἀνάδειξη τοῦ Ναοῦ, τοῦ Βαπτιστηρίου καὶ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ χώρου.

2. Ἱερός Ναὸς Ἁγίου Νικολάου στὴν Καβάλα.

Στὴν πόλη τῆς Καβάλας ὑπάρχουν δύο σταθμοί. Ὁ Ἱερός Ναὸς τοῦ Ἁγίου Νικολάου στό κέντρον τῆς πόλεως, μνημεῖο ὁ ἴδιος ἀρχαιολογικῆς ἀξίας, διότι ἐνσωματωμένο μέρος αὐτοῦ ἀποτελεῖ Τζαμί τῆς Ὀθωμανικῆς Περιόδου. Στὴν θέση του πιθανολογεῖται ὅτι ἔφθανε ἡ ἀκτογραμμὴ κατὰ τὴν Παύλειον Περίοδο. Γιὰ ὑπόμνηση αὐτοῦ τοῦ γεγονότος, ἡ Ἱερά Μητρόπολις ἀνήγειρε μνημεῖο μὲ ἀπεικόνιση τῆς ἀποβιβάσεως τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στὴν Νεάπολι (Ἀρχαία Καβάλα).

Ὁ ἄλλος σταθμὸς εἶναι τμῆμα τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, στὴν περίμετρο τῆς πόλεως, στὸν ἀγχένα πού ὀδηγεῖ στό κατεστραμμένο σήμερον κτίσμα πρώην ἀναψυκτηρίου (ἰδιοκτησίας Ε.Ο.Τ.) καὶ στὴν Ἱερά Μονὴ τοῦ Ἁγίου Σίλα. Τὸ τμῆμα αὐτὸ ἔχει ἀναμορφωθεῖ προσφάτως ἀπὸ τὴν ἀναπτυξιακὴ Ἐταιρεία τοῦ Δήμου καὶ προσφέρεται ἤδη ὡς περίπατος σὲ ἓνα τμῆμα τοῦ δρόμου ὅπου περπάτησε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀπὸ τὴν Νεάπολι ὡς τοὺς Φίλιππους.

Ἡ Ὀμάδα ἐργασίας ἀναμένει συγκεκριμένες προτάσεις ἀπὸ τὴν Δημοτικὴ Ἐπιχείριση Τουριστικῆς Ἀνάπτυξης Καβάλας (Δ.Ε.Τ.Α.Κ.) γιὰ θέματα τὰ ὁποῖα συζητήθηκαν καὶ ἀφοροῦν :

1. Στὴν διαμόρφωση τοῦ περιβάλλοντος χώρου τοῦ συγχρόνου μνημείου στὸν Ἱερό Ναὸ Ἁγίου Νικολάου.
2. Σὲ συμπληρωματικὲς ἐπεμβάσεις στό πλακόστρωτο τμήματος τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ.

3. Ἀπολωνία.

Στὶς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀπλῶς πέρασε ἀπὸ τὴν Ἀπολωνία «Διοδεύσαντες δὲ τὴν Ἀμφίπολιν καὶ Ἀπολλωνίαν ἦλθον εἰς Θεσσαλονίκην». Σὲ μία κατάφυτη τοποθεσία στό νότιο μέρος τῆς Λίμνης Βόλβης ὑπάρχει καλυμμένο παρακλάδι τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ πρὸς τὴν ἀρχαία Ἀπολωνία (ἡ ὁποία ἔχει ἐντοπισθεῖ καὶ ἀνασκάπτεται).

Ἡ ὁμάδα προτείνει σὲ συνεργασία μὲ τὴν ἀρμοδίαν Ἐφορεῖαν Κλασικῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Θεσσαλονίκης νὰ

γίνει αποκάλυψη τῆς ἀρχαίας Ἐγνατίας ὁδοῦ καί νά ἀναρτηθεῖ ἐνημερωτική πινακίδα.

4. Θεσσαλονίκη.

Ρωμαϊκή Ἀγορά :

Τοποθέτηση ἐνημερωτικῆς πινακίδας.

5. Βέροια :

Ἡ Ἱερά Μητρόπολις Βεροίας καί Ναούσης, μᾶς παρουσίασε τήν πρόταση ἔργου, ἡ ὁποία ἔγινε μέ πρωτοβουλία της, γιά τήν ἀνάδειξη, ἀνάπλαση καί προβολή τοῦ «Βήματος τοῦ Ἀποστόλου Παύλου» Βεροίας καί ἀναβαθμίσεως τοῦ περιβάλλοντος χώρου, προϋπολογισμοῦ ὕψους 225.000.000 δραχμῶν, πλέον 35.000.000 δραχμῶν γιά τήν φωταγώγηση τοῦ χώρου.

Ἡ πρώτη διαμόρφωση τοῦ χώρου ξεκίνησε τήν δεκαετία τοῦ 1950, ὅπου ἐνσωματώθηκαν οἱ τρεῖς ἀναβαθμοί (ἀπό τούς ὁποίους πιστεύεται ὅτι ὁμίλησε ὁ Ἀπόστολος Παῦλος) καί διαμορφώθηκε ἕνα ὑπερυψωμένο πλάτωμα πού καθιερώθηκε ὡς Βῆμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Περιελάμβανε μία ὑψηλή κόγχη μέ ὀρθομαρμάρωση καί στό κέντρο ψηφιδωτή παράσταση πού ἀπεικονίζει τόν Ἀπόστολο Παῦλο σέ ὄρθια θέση. Ἡ δευτέρα παρέμβαση, στά μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ 1990 περιελάμβανε τήν προσθήκη δύο ἐπί πλέον καμπύλων, κατακόρυφων ἐπιφανειῶν μέ ψηφιδωτές παραστάσεις, ἐνῶ πρόσφατα τοποθετήθηκε μία μνημειακή στήλη μέ ψηφιδωτή ἐπίσης παράσταση.

Αὐτή εἶναι ἡ ὑπάρχουσα κατάσταση τοῦ χώρου, ἀπό ἀπόψεως μνημείων, τά ὁποῖα ἡ ὁμάδα κρίνει ἀρκετά, γιά τόν περιορισμένο χώρο τοῦ Βήματος.

Στήν πρόταση τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βεροίας καί Ναούσης, μεταξύ ἄλλων, προτείνεται ἡ κατασκευή τεσσάρων (πλέον τῶν τριῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν) καμπύλων ἐπιφανειῶν μέ ψηφιδωτές παραστάσεις ἀπό τήν περιοδεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Ἡ προσθήκη καί ἄλλων ψηφιδωτῶν ἔργων δέν ἔχει νά προσθέσει τίποτε περισσότερο στήν σύνδεση τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μέ τήν πόλη τῆς Βέροιας, ἐνῶ ἂν παραμείνουν μόνο τά ὑπάρχοντα ψηφιδωτά, σέ συνδυασμό μέ τίς λοιπές παρεμβάσεις, θά ἀναδειχθοῦν καλύτερα.

Ἡ ὁμάδα προτείνει :

1. Αὔξηση τῶν προσβάσεων στό προαύλιο μέ τίς κατάλληλες διαμορφώσεις.
2. Συντήρηση τῶν ὑπαρχόντων καί ἐμπλουτισμό μέ νέες φυτεύσεις γιά τόν τονισμό τοῦ ὑπαίθριου χαρακτήρος τοῦ μνημείου.
3. Ἀναδιαμόρφωση τοῦ ἀνισοπέδου χώρου εἰσόδου.
4. Δημιουργία καταλλήλου χώρου συναθροίσεως καί ἀναψυχῆς τοῦ κοινοῦ.

6. Μεθώνη - Πύδνα.

Στίς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων μνημονεύεται ὅτι ἀπό τήν Βέροια «οἱ ἀδελφοί ἔστειλαν ἀμέσως τόν Παῦλον πρὸς τήν κατεύθυνσιν τῆς θαλάσσης», χωρίς ἀναφορά τοπωνυμίου. Μέ τήν διάνοιξη τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἀνακαλύφθηκε ἡ ἀρχαία Πύδνα καθῶς καί ἄλλα μικρά πολίσματα πού οἱ ἀρχαιολόγοι προσπαθοῦν νά ταυτίσουν μέ ἀρχαία τοπωνύμια ὁδοιπορικῶν, ὥστε νά προκύψει ἡ χάραξη τῆς Ρωμαϊκῆς ὁδοῦ ἀπό τήν Βέροια πρὸς τήν θάλασσα.

Προτείνεται στήν παροῦσα φάση :

1. Ἡ κατασκευή καί ἀνάρτηση ἐνημερωτικῶν πινακίδων στόν ἀρχαιολογικό χῶρο τῆς Πύδνας μέ διευκρινήσεις γιά τήν Ρωμαϊκή ὁδό.
2. Ἡ διαμόρφωση τοῦ περιβάλλοντος χώρου τῆς ἀνασκαφῆς γιά τήν στάθμευση πούλμαν.

7. Αθήναι.

1) Φάληρο :

Σύμφωνα με τις Πράξεις των Αποστόλων, ο Απόστολος Παῦλος αποβιβάσθηκε σέ κάποιο σημείο στό Φάληρο, χωρίς νά παρέχονται περαιτέρω πληροφορίες. Ἐπειδή σέ κάποιες περιπτώσεις ἡ ὑπαρξη παλαιότερας λατρείας στόν χώρο συνιστᾶ μία σύνδεση τουλάχιστον μέ τήν παράδοση, ἐάν ὄχι μέ τήν ἴδια τήν ταύτιση τοῦ σημείου ἀποβίβασης, προτείνεται τό μικρό ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἢ τοῦ Καραϊσκάκη, γιά τήν τοποθέτηση συγχρόνου μνημείου. Τό σημείο αὐτό ἐπελέγη καί ἀπό τόν Δῆμο Ἀλίμου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἤδη τοποθετήσει μία ἀνάγλυφη στήλη.

Μέ ἔγγραφό μας πρὸς Ε.Τ.Α. ζητήσαμε τήν παραχώρηση ἑκτασης 4 στρεμμάτων γιά τήν τουριστική ἀξιοποίηση τοῦ χώρου, ὡς δευτέρου σταθμοῦ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στήν Ἀθήνα, μετά τόν Ἄρειο Πάγο.

2) Ἄρειος Πάγος.

Μέ τήν ἐνοποίηση τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων τοῦ Κέντρου τῶν Ἀθηνῶν, προτείνονται ὀρισμένες παρεμβάσεις, οἱ ὁποῖες ἀφοροῦν καί στόν βράχο τοῦ Ἀρείου Πάγου, φορέας ὑλοποίησης τῶν ὁποίων εἶναι ἡ Α΄ Ἐφορεία Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων. Ἡ ὁμάδα προτείνει στίς παρεμβάσεις αὐτές νά συμπεριληφθεῖ καί ἡ τοποθέτηση τῶν ἐνημερωτικῶν πινακίδων τῆς διαδρομῆς.

8. Κεγχρεές - Κόρινθος.

Ἡ ὁμάδα εἶναι σέ συνεργασία μέ τήν Δ΄ Ἐφορεία Προϊστορικῶν καί Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων καί προτείνει τίς παρακάτω παρεμβάσεις :

Τό Βῆμα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στήν Ρωμαϊκή Ἀγορά.

1. Ἀνάρτηση πινακίδος στόν ἐλεύθερο χώρο μπροστά στό Βῆμα, μέ ἀπόσπασμα τοῦ ὕμνου τῆς Ἀγάπης ἀπό τήν πρὸς Κορινθίους Α΄ Ἐπιστολή, ἢ ἄλλου κειμένου πού θά προτείνει ἡ Ἱερά Σύνοδος.

Ἐπιγραφή Ἑράστου / ἀρχαῖο Θέατρο.

2. Ἐκπόνηση μελέτης γιά τό ἀρχαῖο Θέατρο, ἡ ὁποία θά προβλέπει ἀνασκαφικούς καθαρισμούς, περίφραξη, διαδρομές ἐπισκέψεως, ἐνημερωτικές πινακίδες.

Κατάλοιπα τοῦ λιμανιοῦ στίς Κεγχρεές.

3. Περίφραξη τοῦ βορείου μώλου.

4. φωτισμός τῶν δύο μώλων καί τῶν ὑποθαλασσίων καταλοίπων τοῦ λιμανιοῦ.

5. διαμόρφωση τῆς ἀκτογραμμῆς πού συνδέει τόν βόρειο μέ τόν νότιο μῶλο καί ἀνάδειξή της σέ χώρο ἀρχαιολογικοῦ περιπατοῦ.

Εἶναι φυσικόν, τά ὡς ἄνω προτεινόμενα ἔργα νά χρειαστοῦν κάποιο χρονικό διάστημα γιά τήν ὑλοποίησή τους. Ὡστόσο ἡ ἔκδοση τοῦ θεματικοῦ ὁδηγοῦ γιά τίς περιοδεῖες τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στήν Ἑλλάδα, δίνει ἤδη μία εἰκόνα τοῦ τί ὑπάρχει κατὰ τόπους παράλληλα μέ σκιαγράφηση τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

«Τά Βήματα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στήν Ἑλλάδα» εἶναι ἡ πρόσφατη ἔκδοση τοῦ Ἑλληνικοῦ Ὄργανισμοῦ Τουρισμοῦ πού ἀπευθύνεται σέ ξένους κυρίως προσκυνητές πού θά ἤθελαν νά γνωρίσουν ἀπό κοντά τοὺς

σημαντικότερους χώρους όπου βάδισε, κήρυξε και ίδρυσε Ἐκκλησίες ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στὸν κυρίως Ἑλλαδικό χῶρο. Εἶναι γνωστό ὅτι οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων κάνουν λόγο γιὰ ἑλληνικούς τόπους πού συνδέθηκαν μέ τὸν Ἀπόστολο τῶν Ἐθνῶν, ὅπως ἡ Μυτιλήνη, ἡ Κῶς, ἡ Ρόδος, ἡ Σάμος, ἡ Νικόπολη, οἱ Καλοὶ Λιμένες κ.ἄ. Ἡ ἔκδοση τούτη τοῦ Ε.Ο.Τ. περιορίζεται σέ χώρους προσιτούς σέ μιά συνεχή περιήγηση μέ λεωφορεῖο (Νεάπολη - Καβάλα - Φίλιπποι - Ἀμφίπολη - Θεσσαλονίκη - Βέροια - Ἀθήνα - Κόρινθο), δίνεται μεγάλη ἔμφαση στά συμπεράσματα τῶν ἐργασιῶν τοῦ Warncke πού ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Μελίτη τῶν Πράξεων εἶναι ἡ Κεφαλονιά καί ὄχι ἡ Μάλτα, ὅπως θέλησαν δυτικά συμφέροντα νά καθιερώσουν κατά τούς τελευταίους αἰῶνες καί κάνει ἀναφορά σέ τόπους ἀπό τούς ὁποίους διέρχεται αὐτή ἡ περιήγηση καί ἐνῶ δέν ἔχουν τόσο στενή σύνδεση ἱστορικά μέ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, παρουσιάζουν γενικότερο ἐνδιαφέρον καί στοιχεῖα ἀπό τὴν μακραίωνη παράδοση τῆς Ὁρθοδοξίας.

Παράλληλα παρέχονται πληροφορίες γιὰ τούς ἀρχαιολογικούς χώρους πού διασώζουν στοιχεῖα ἀπό τὸ πέρασμά του, ἀλλὰ καί γενικότερες πληροφορίες πού ἐξυπηρετοῦν τούς "τουρίστες". Ἡ ἔκδοση αὐτή ἐκδόθηκε σέ τέσσερις γλῶσσες καί 66.000 ἀντίτυπα ἐκτός τοῦ ἐμπορίου. Τὰ κείμενα ἔγραψε ἡ ἀρχαιολόγος κ. Λίτσα Ἰ. Χατζηφώτη καί τὴν ἐκδοτικὴ ἐπιμέλεια εἶχε ὁ κ. Ἰ. Μ. Χατζηφώτης.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 15ῃ Μαρτίου 2004